

संस्कृत-भारती

परिचयः
षष्ठः पाठः

सूक्तिः

॥ गृहीत इव केशेषु मृत्युना धर्ममाचरेत् ॥

'Practise Dharma as if Death is dragging you by the hair'.

व्याकरणम्

कर्मणि कृत-प्रयोगः

कृतवत्तु कर्तरि-प्रयोगः

बालकः पाठं पठितवान्

कर्तृपदम् - बालकः (Subject)

कर्मपदम् - पाठं (Object)

क्रियापदम् - पठितवान् (Verb)

प्रथमा-विभक्तिः
द्वितीया-विभक्तिः
क्रियापदम् कर्तृपदम्
अनुसरति

कृत-प्रयोगः

बालकेन पाठः पठितः

बालकेन
पाठः
पठितः

- तृतीया-विभक्तिः
- प्रथमा-विभक्तिः
- क्रियापदम् कर्मपदम् अनुसरति

कृत-प्रयोगः

बालकेन कथा पठिता

बालकेन - तृतीया-विभक्तिः
कथा - प्रथमा-विभक्तिः
पठिता - क्रियापदम् कर्मपदम्
अनुसरति

बालकेन गद्यं पठितं

बालकेन - तृतीया-विभक्तिः
गद्यं - प्रथमा-विभक्तिः
पठितं - क्रियापदम् कर्मपदम्
अनुसरति

कृत-प्रयोगः

बालका: पाठं पठितवन्तः

बालका: - प्रथमा
पाठं - द्वितीया
पठितवन्तः - क्रियापदम् कर्तृपदम्
अनुसरति

बालकैः पाठः पठितः

बालकैः - तृतीया
पाठः - प्रथमा
पठितः - क्रियापदम् कर्मपदम्
अनुसरति

कृत-प्रयोगः

बालकाः पाठान् पठितवन्तः बालकैः पाठाः पठिताः

बालकाः - प्रथमा

पाठान् - द्वितीया

पठितवन्तः - क्रियापदम् कर्तृपदम्
अनुसरति

बालकैः - तृतीया

पाठाः - प्रथमा

पठिताः - क्रियापदम् कर्मपदम्
अनुसरति

कृत-प्रयोगः

पठ् -> पठितः पठिता पठितम्
लिख् -> लिखितः लिखिता लिखितम्

छात्रेण

पाठः पठितः। (पुल्लिङ्गम्)
पत्रिका पठिता। (स्त्रीलिङ्गम्)
पुस्तकं पठितम्। (नपुंसकलिङ्गम्)

लेखकेन

काव्यं लिखितम्। (एकवचनम्)
काव्ये लिखिते। (द्विवचनम्)
काव्यानि लिखितानि। (बहुवचनम्)

कृत-प्रयोगः

कर्तारि	कर्मणि	कर्तारि	कर्मणि
१. पठितवान्	..../..../....	९. मिलितवान्	..../..../....
२. दृष्टवान्	..../..../....	१०. दग्धवान्	..../..../....
३. लिखितवान्	..../..../....	११. कल्पितवान्	..../..../....
४. इष्टवान्	..../..../....	१२. वर्धितवान्	..../..../....
५. नीतवान्	..../..../....	१३. प्रक्षालितवान्	..../..../....
६. सुप्तवान्	..../..../....	१४. मार्जितवान्	..../..../....
७. निरुद्धवान्	..../..../....	१५. पीतवान्	..../..../....
८. मृतवान्	..../..../....	१६. दर्शितवान्	..../..../....

कर्मणि-प्रयोगः

रामः पाठं पठितवान्

लेखकः कथां लिखितवान्

बालकः फलं खादितवान्

अम्बा फलरसं पीतवती

छात्रा पाठशालां गतवती

रामेण पाठः पठितः

लेखकेन कथा लिखिता

बालकेन फलं खादितम्

अम्बया फलरसः पीतः

छात्रया पाठशाला गता

कर्मणि-प्रयोगः

१. बालकः ग्रन्थं क्रीतवान्।
२. शिशुः आकाशे चन्द्रं दृष्टवान्।
३. गृहिण्यः चर्चा कृतवत्यः।
४. कर्मकरा: प्रकोष्ठान् मार्जितवन्तः।
५. पुत्री चषकेन क्षीरं पीतवती।
६. नायकः सूचनाः दत्तवान्।
७. सेविका पाँत्राणि क्षालितवती।
८. बालिका: लेखनीः पातितवत्यः।

कर्मणि-प्रयोगः

९.छात्रः गृहपाठौ लिखितवान्।

१०.कविः पद्ये रचितवान्।

११.सा अर्थं ज्ञातवती।

१२.सेवकाः सञ्चिकाः नीतवन्तः।

१३.एषः क्रीडितुम् उद्यानं गतवान्।

१४.अर्ध्यापकाः बालकान् प्रेषितवन्तः।

१५.पितामही कथाम् उक्तवती।

कर्मणि-प्रयोगः

बालिकया कथा श्रुता ।
तेन वृक्षः दृष्टः ।
छात्रैः श्लोकाः पठिताः ।
मार्जारेन क्षीरं पीतम् ।
जनकेन भगिन्यः आहूताः ।
शिक्षकेन पद्ध्यम् उक्तम् ।

बालिका कथां श्रुतवती।
सः वृक्षं दृष्टवान् ।
छात्राः श्लोकान् पठितवन्तः ।
मार्जारः क्षीरं पीतवान् ।
जनकः भगिनीः आहूतवान् ।
शिक्षकः पद्ध्यम् उक्तवान् ।

२. व्यावहारिकशब्दावली

वेषभूषणानि

ऊरुकम्	- Trousers	कङ्खणम्	- Bangle
युतकम्	- Shirt	कण्ठहारः	- Necklace
अर्धोरुकम्	- Knickers/Pants	ताटङ्गः	- Ear-studs
अन्तर्युतकम्	- Banian	अद्भुलीयकम्	- Finger-ring
करांशुकम्	- Jibba	नासाभरणम्	- Nose-stud
पादांशुकम्	- Pyjamas	मेखला	- Waist-band
वेदि:	- Dhoti	केयूरम्	- Armlet
चित्रवेदि:	- Lungi	किञ्च्छिणी	- Anklet
शाटिका	- Sari	पादोर्मिका	- Toe - ring
चोलः	- Blouse	नखरागः	- Nail - enamel
निचोलः	- Long skirt	सुवासकम्	- Talcum powder
अर्धनिचोलः	- Skirt	ओष्ठरागः	- Lipstick
प्रोञ्छः	- Towel	हैमिका	- Snow
करवस्रम्	- Hand-kerchief	तिलकम्	- Mark on the
ऊर्णिका	- Muffler		forehead
शिरस्त्रम्	- Cap	कटिपङ्गः	- Belt
पादस्यूतः	- Sock	प्रावारकम्	- Coat
स्वेदकम्	- Sweater		

अलङ्घारवस्तूनि

३. चादुश्लोकः

The power of Rāma's name is great. The utterance of Rāma's name brings merit. Taking the name of Rāma in any way, leads to liberation. Not only does the person chanting the name 'राम' intentionally, get salvation but also one who utters the sound 'राम' accidentally, without a desire to do so, as the following śloka says.

वने चरामो वसु आहरामः
नदीस्तरामो न भयं स्मरामः ।
इतीरयन्तोऽपि वने किराताः
मुक्तिं गता रामपदानुषद्धात् ॥

We wander (चरामः) in the forest. We bring (आहरामः) wealth. We cross rivers. (तरामः) We do not remember (न स्मरामः) any fear. The hunters saying this got liberated because of pronouncing the word Rāma (रामः), although unconsciously.

४. समस्या

In one pāda(पाद) of a verse if there is a sentence or words with an apparent contradiction and the remaining pādas are composed in such a way as to resolve this contradiction it is known as समस्यापूरणम् ।

Here is a samasyā – हुताशनश्चन्दनपङ्कशीतलः (The fire is as cool as the sandal paste). In the statement 'fire is cool' there is an apparent incompatibility. The following stanza removes this incompatibility and solves the puzzle.

सुतं पतन्तं समवेक्ष्य पावके
न बोधयामास पर्ति पतिव्रता ।
तदाभवत् तत्पतिभक्तिगौरवात्
हुताशनश्चन्दनपङ्कशीतलः ॥

A certain householder was sleeping with his head on the lap of his wife. Their child who was playing right there, was about to fall into fire. Fearing that her husband would be disturbed in his sleep, the devoted wife did not move even a bit. On account of her steadfast devotion towards the husband, the fire turned cool like sandal paste(for the child) !

५. सुभाषितम्

यदा किञ्चिज्जोऽहं गज इव मदान्धः समभवम्

तदा सर्वज्ञोऽस्मीत्यभवदवलिप्तं मम मनः ।

यदा किञ्चित् किञ्चित् बुधजनसकाशादवगतम्

तदा मूर्खोऽस्मीति ज्वर इव मदो मे व्यपगतः ॥

पदबिभागः - यदा, किञ्चिज्जः, अहम्, गजः, इव, मदान्धः, समभवम्, तदा, सर्वज्ञः, अस्मि, इति, अभवत्, अवलिप्तम्, मम, मनः, यदा, किञ्चित्, किञ्चित्, बुधजनसकाशात्, अवगतम्, तदा, मूर्खः, अस्मि, इति, ज्वरः, इव, मदः, मे, व्यपगतः ।

प्रतिपदार्थः - यदा - When, अहम् - I, किञ्चिज्जः - knew a little, (तदा then), गजः इव - like an elephant, मदान्धः समभवम् - I was arrogant (literally blind with intoxication). तदा - Then, मम - my, मनः - mind, अवलिप्तम् अभवत् - was conceited; सर्वज्ञः अस्मि इति - with the feeling 'I know everything'. यदा - When, बुधजनसकाशात् - due to my association with scholars, किञ्चित् किञ्चित् अवगतम् - I learnt a little, तदा - then, मूर्खोऽस्मीति - (I realised) that I was (afterall) a fool (and), ज्वर इव - like fever, मे - my, मदः - pride, व्यपगतः - was gone.

तात्पर्यम् - Knowing a little, I got blind with pride like an elephant. Then I arrogantly thought of myself as omniscient. When I did learn something, little by little, from the learned and realised that I was afterall ignorant, my pride subsided like fever.

विपदि धैर्यमथाभ्युदये क्षमा सदसि वाक्पटुता युधि विक्रमः ।
यशसि चाभिरुचिव्यसनं श्रुतौ प्रकृतिसिद्धमिदं हि महात्मनाम् ॥

पदविभागः - विपदि, धैर्यम्, अथ, अभ्युदये, क्षमा, सदसि, वाक्पटुता, युधि, विक्रमः, यशसि, च, अभिरुचिः, व्यसनम्, श्रुतौ, प्रकृतिसिद्धम्, इदम्, हि, महात्मनाम् ।

प्रतिपदार्थः - विपदि - In adversity, धैर्यम् - courage, अभ्युदये - in prosperity, क्षमा - forgiveness, सदसि - in an assembly, वाक्पटुता - oratory, युधि - in a battle, विक्रमः - valour, च - and यशसि - in acquiring fame, अभिरुचिः - a strong desire, श्रुतौ - in learning, व्यसनम् - interest - महात्मनाम् - In great men इदम् प्रकृतिसिद्धम् हि - these (qualities) are naturally found.

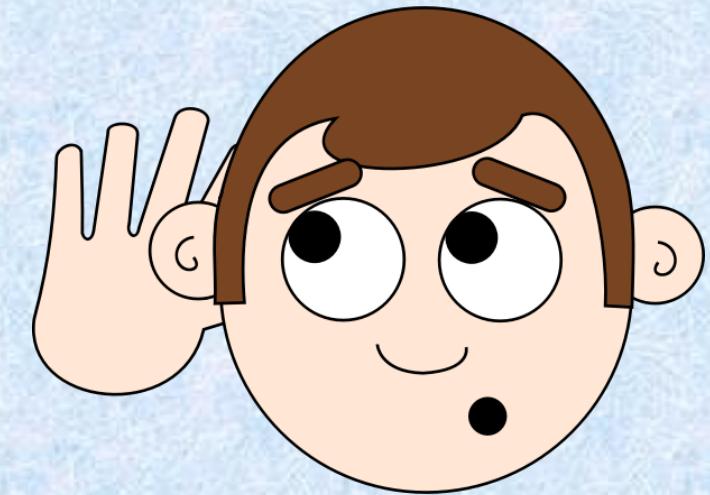
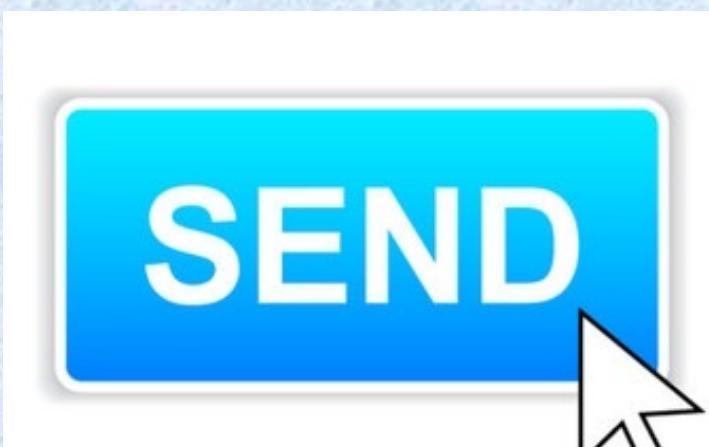
तात्पर्यम् - Courage in adversity, patience in prosperity, oratory in an assembly, bravery in battle, interest in fame, desire for acquiring knowledge - all these are naturally found in the great persons.

धातवः

- पूर्चु - To Ask
- प्रेष् - To Send
- कृ - To Do
- श्रुता - To Hear
- ज्ञा - To Know

७. काव्यकथा

अजमहाराजः

कौत्सस्य आशीवदिन रघोः पुत्रः उत्पन्नः । सः एव अजः । अजः स्तुष्ण
गुणेन च रघुसदृशः । अजः प्रवृद्धः । सर्वाः विद्याः अधीतवान् । तरुणः
विद्याविनयसम्पन्नः अभवत् ।

विदभद्रिशस्य नृपः भोजः । भोजस्य अनुजा इन्दुमती । तस्याः
स्वयंवरकार्यक्रमः निश्चितः । भोजः रघुमहाराजाय आमन्त्रणं प्रेषितवान् ।
ततः अजः स्वयंवरार्थं विदभद्रेशं गतवान् । स्वयंवरार्थं मगधेश्वरः,
अङ्गराजः, अवन्तिनाथः, कार्तवीर्यार्जुनः, अन्ये च नृपाः आगताः । किन्तु
इन्दुमती सर्वगुणसम्पन्नम् अजमहाराजम् एव वृतवती । विवाहः सम्पूर्णः ।
अजः स्वनगरं प्रति प्रस्थितवान् । मध्ये अन्ये नृपाः अनेन सह युद्धं
कृतवन्तः । युद्धे नृपाः पराजिताः । अजः विजितवान् । सः अयोध्यां
प्रत्यागतवान् । रघुः अजम् अभिनन्दितवान् । ततः रघुः अजं सिंहासने
प्रतिष्ठापितवान् ।

अजः प्रजाः पुत्रान् इव अरक्षत् । ततः रघुः वानप्रस्थाश्रमं स्वीकृतवान् ।
योगमार्गेण भगवन्तं द्रष्टुं सङ्घलिप्तवान् । कालः अतीतः । रघुः मोक्षं
प्राप्तवान् । अजस्य इन्दुमत्याः च पुत्रः जातः । सः दशरथः ।

अजः कदाचित् इन्दुमत्या सह उद्यानं गतवान् । तदा एकः पुष्पहारः
इन्दुमत्याः उपरि पतितः । तदा इन्दुमती मृता । तस्याः पुरा एकः शापः
आसीत् । सा शापेन ग्रस्ता अप्सराः आसीत् । इदानीं शापात् मुक्ता । अत
एव सा मृता । इन्दुमत्याः विरहेण अजः दुःखतप्तः जातः । आचार्यः
वसिष्ठः समाधानवचनानि उक्तवान् । तथापि दुःखं न शान्तम् । अजः
दुःखपीडितः एव राज्यं रक्षितवान् । अन्ते विरहदुःखेनैव गङ्गायाः सङ्गमे
देहत्यागं कृतवान् । ततः दशरथः राजा अभवत् ।

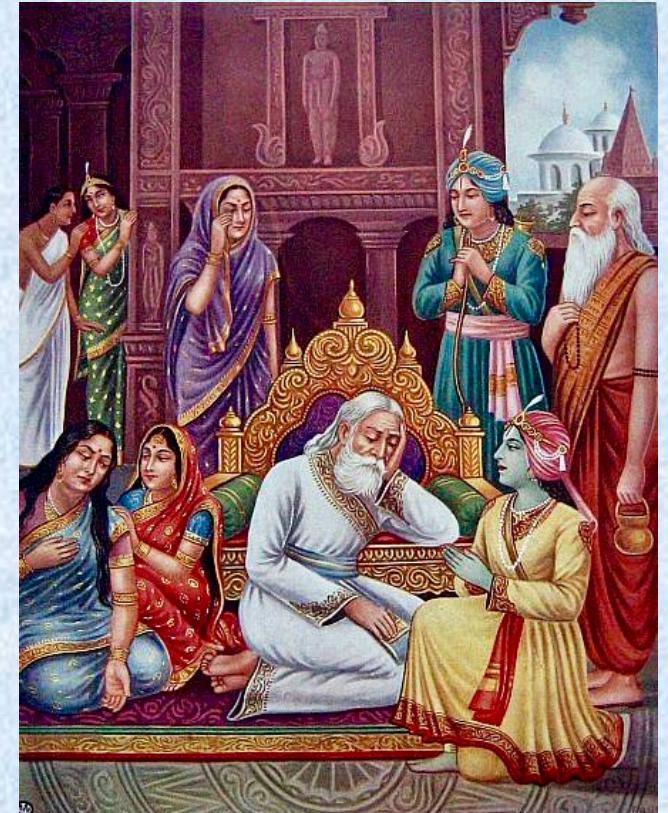

अन्वयः - 1

चित्रकूटं गते रामे पुत्रशोकातुरस्तथा
राजा दशरथः स्वर्गं जगाम विलपन् सुतम्

पदविभागः

चित्रकूटम्, गते, रामे, पुत्रशोकातुरः, तथा,
राजा, दशरथः, स्वर्गम्, जगाम, विलपन्, सुतम्

अन्वयः - 1

पदविभागः

चित्रकूटम्, गते, रामे, पुत्रशोकातुरः, तथा,
राजा, दशरथः, स्वर्गम्, जगाम, विलपन्, सुतम्

क्रिया	-	जगाम (लिट) (प्रधानम्) गते (अप्रधानम्) विलपन् (शतृ) (अप्रधानम्)
प्रथमा	-	पुत्रशोकातुरः, राजा, दशरथः (कर्ता)
द्वितीया	-	चित्रकूटम्, स्वर्गम् (कर्म), सुतम्
सप्तमी	-	रामे, गते
अत्यय	-	तथा

अन्वयः - 1

अन्वयः (दशरथः स्वर्गं जगाम)

रामे चित्रकूटं गते पुत्रशोकातुरः राजा दशरथः
सुतं विलपन् स्वर्गं जगाम

प्रतिपदार्थः

रामे चित्रकूटं गते
पुत्र शोकातुरः राजा दशरथः

तथा सुतं विलपन्
स्वर्गं जगाम

- यदा श्रीरामः चित्रकूटं गतवान् तदा
- पुत्र-वियोगात् व्याकुलः दशरथ-
महाराजः
- एवं पुत्रं स्मरन् विलपं च कुर्वन्
- देहम् अत्यजत् (स्वर्गं गतवान्)
मृतवान्

अन्वयः - 1

अन्वयः

रामे चित्रकूटं गते पुत्रशोकातुरः राजा दशरथः
सुतं विलपन् स्वर्गं जगाम

तात्पर्यम्

रामः सीतालक्ष्मणाभ्यां सह चित्रकूटं गतवान् । तत्र ते सन्तुष्टाः अभवत् ।
किन्तु अयोध्या-नगरे रामस्य पिता महाराजः दशरथः बहु दुखितः अभवत् ।
रामं विना दशरथस्य जीवनं व्यर्थम् अभवत् । दिने दिने पुत्र-वियोगात्
पीडितः दशरथः सदा शोकेन रुदितवान् । तस्य कारणात् एवं रामः वनं
गतवान् इति चिन्तितवान् । पुनः पुनः पुत्रस्य नाम उक्तवा तस्य स्मरन्
विलपन् च कृत्वा सः तस्य दैहं त्यक्तवा स्वर्गं गतवान् ।

अन्वयः - 2

गते तु तस्मिन् भरतो वसिष्ठप्रमुखैर्द्विजैः
नियुज्यमानो राज्याय नैचछद्राज्यं महाबलः

पदविभागः

गते, तु, तस्मिन्, भरतः, वसिष्ठप्रमुखैः, द्विजैः,
नियुज्यमानः, राज्याय, न, ऐच्छत्, राज्यम्, महाबलः

अन्वयः - 2

पदविभागः

गते, तु, तस्मिन्, भरतः, वसिष्ठप्रमुखैः, द्विजैः,
नियुज्यमानः, राज्याय, न, ऐच्छत्, राज्यम्, महाबलः

क्रिया	-	ऐच्छत् (लड्ड) (प्रधानम्)
प्रथमा	-	नियुज्यमानः (शान्त) (अप्रधानम्)
द्वितीया	-	नियुज्यमानः, महाबलः, भरतः (कर्ता)
तृतीया	-	राज्यम् (कर्म)
चतुर्थी	-	वसिष्ठप्रमुखैः, द्विजैः
सप्तमी	-	राज्याय
अत्यय	-	तस्मिन् गते
	-	तु, न

अन्वयः - 2

अन्वयः

तस्मिन् गते तु वसिष्ठप्रमुखैः द्विजैः

राज्याय नियुज्यमानः महाबलः भरतः राज्यं न ऐच्छत्

प्रतिपदार्थः

तस्मिन् गते	-	यदा राजा दशरथः स्वर्गं गतवान्
वसिष्ठ प्रमुखैः	-	वसिष्ठयादि-मुनिभिः
द्विजैः	-	ब्राह्मणैः
राज्याय	-	राज्य-परिपालनाय
नियुज्यमानः	-	राज्य-पदत्यां नियुक्तः
महाबलः	-	शक्तिमान्
भरतः	-	रामस्य भ्राता भरतः
राज्यम्	-	राज्यपदर्वी
न ऐच्छत्	-	न इष्टवान्

अन्वयः - 2

अन्वयः

तस्मिन् गते तु वसिष्ठप्रमुखैः द्विजैः

राज्याय नियुज्यमानः महाबलः भरतः राज्यं न ऐच्छत्

तात्पर्यम्:

यदा राजा दशरथः स्वर्गं गतवान् तदा अयोध्यायाः राज्यसिंहासनं रिक्तम् अभवत्। राजा नृपं विना राज्यं अपायकरम् अभवत्। अग्रिम नृपस्य निर्माणं कुलगुरुं वसिष्ठस्य कर्तवयः। नृपस्य मृतस्य अनन्तरं तस्य ज्येष्ठपुत्रः एव पृदर्वी प्राप्नोति। किन्तु ज्येष्ठपुत्रः रामः वनं गतवान्। अतः रामस्य अनुजं भरतं सिंहासने प्रतिष्ठापयितुम् इष्टवन्तः। किन्तु रामस्य भ्राता शक्तिमान् भरतः राज्यपदर्वीं न अभिलाषितवान्। यस्मिन् सिंहासने रामं उपविश्य राज्य परिपालनं करणीयं तं सिंहासनं प्राप्तं न इष्टवान्।

सन्धि:

सर्वण्दीर्घ-सन्धि:

अ + अ = आ
अ + आ = आ
आ + अ = आ
आ + आ = आ

अ - आ → आ
सर्वण

इ + इ = ई
इ + ई = ई
ई + इ = ई
ई + ई = ई

इ - ई → ई
सर्वण

ऋ + ऋ = ऋ
ऋ + ऋ = ऋ
ऋ + ऋ = ऋ
ऋ + ऋ = ऋ

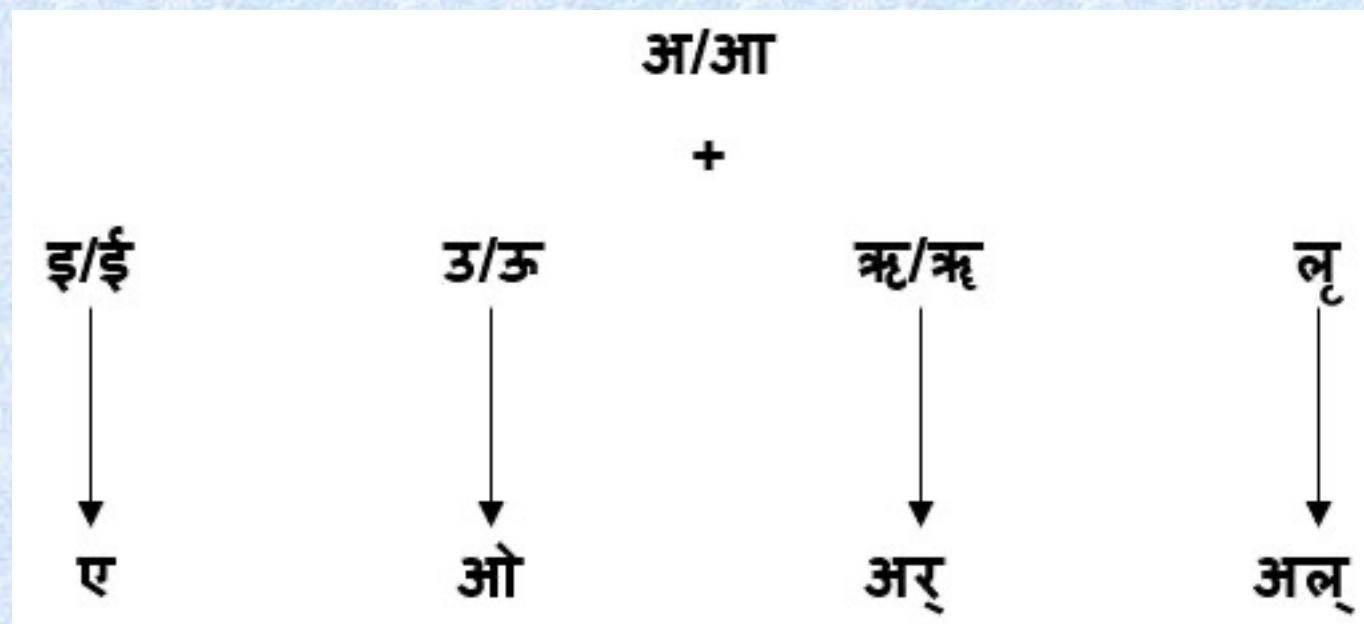
ऋ - ऋ → ऋ
सर्वण

ऋ + ॠ = ॠ
ऋ + ॠ = ॠ
ॠ + ॠ = ॠ
ॠ + ॠ = ॠ

ऋ - ॠ → ॠ
सर्वण

सन्धि:

गुण-सन्धि:

सन्दिधः

वृद्धि-सन्धिः

अ/आ

+

ए/ऐ

ओ/औ

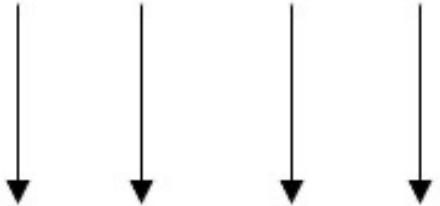
८

३५

यण्-सन्धि:

य्, व्, र्, ल् = यण्

इ/ई, उ/ऊ, ऋ/ऋ, लृ + any असर्वां स्वर

य् व् र् ल्

- इ/ई + any स्वर except इ/ई → य् in place of इ/ई
- उ/ऊ + any स्वर except उ/ऊ → व् in place of उ/ऊ
- ऋ/ऋ + any स्वर except ऋ/ऋ → र् in place of ऋ/ऋ
- लृ + any स्वर except लृ → ल् in place of लृ

पूर्वरूप-सन्धिः

१. तेऽत्र आगच्छन्ति इति मन्ये ।
२. गृहेऽहम् अस्मि इति सः अवदत् ।
३. गृहे केऽपि न सन्ति ।
४. धीरोऽपि धैर्यच्युतिं प्राप्नोति कदाचित् ।
५. कोऽपि परिश्रमं न इच्छति एतेषु दिनेषु ।

पूर्वरूप-सन्धिः

When the letters 'ए' or 'ओ' which is पदान्त (the ending letter of a word) is followed by the short vowel 'अ', the two letters are replaced by 'ए' or 'ओ' respectively. This is called पूर्वरूपसन्धिः। In पूर्वरूपसन्धि the sign "ऽ" (अवग्रहचिह्नम्) is generally used.

पूर्वरूप-सन्धिः

- + विवेकानन्दोऽयम् = विवेकानन्दो + अयम्
- + स्नातकोऽपि = स्नातको + अपि
- + रामोऽवदत् = रामो + अवदत्
- + जले॒ऽस्मिन्॑ = जले + अस्मिन्
- + विषये॒ऽनासक्तः॑ = विषये + अनासक्तः
- + सुन्दरे॒ऽम्बरे॑ = सुन्दरे + अम्बरे
- + अन्ते॒ऽपि॑ = अन्ते + अपि
- + अल्पे॒ऽवसरे॑ = अल्पे + अवसरे

पूर्वरूप-सन्धिः

Join the following words.

१. देशो + अयम्	२. मृगो + अस्ति ।	३. नारदो + अपि
४. नीले + अम्बरे	५. कलालये + अपठत्	६. मात्रे + अर्पितम्
७. पुरुषो + अन्यः	८. रामो + अहसत्	९. नगरे + अवसत्
०. ग्रामे + अस्ति		

पूर्वरूप-सन्धिः

Join the following words.

१. देशो + अयम्	२. मृगो + अस्ति ।	३. नारदो + अपि
४. नीले + अम्बरे	५. कलालये + अपठत्	६. मात्रे + अर्पितम्
७. पुरुषो + अन्यः	८. रामो + अहसत्	९. नगरे + अवसत्
०. ग्रामे + अस्ति		

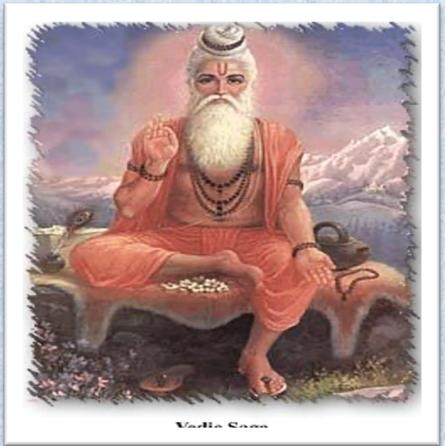
सन्धि:

- तथा + इति
- परीक्षा + उत्सवः
- गण + ईशः
- ब्रह्मा + ऋषिः
- महा + उदयः
- यथा + इष्ट
- अनु + अयः
- सु + आगतम्
- मातृ + ऋणम्
- सदा + एव
- बिम्ब + ओष्ठी
- च + अपि
- महा + ऐश्वर्यम्
- रवि + इच्छा
- पठन्ति + अत्र
- जन + ऐक्यम्
- महा + ओजस्कः
- एकस्य + एव

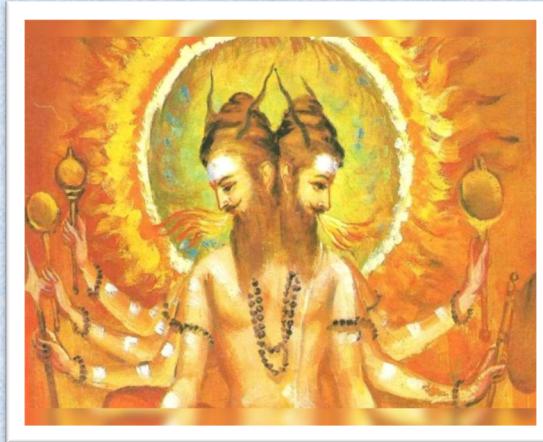
सप्त-विषयः

सप्त-ऋषयः

मरीचिः

आङ्गीरसः

पुलाहः

अत्रिः

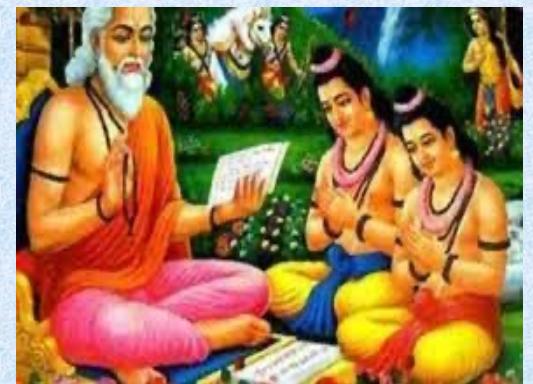
पौलस्त्यः

क्रतुः

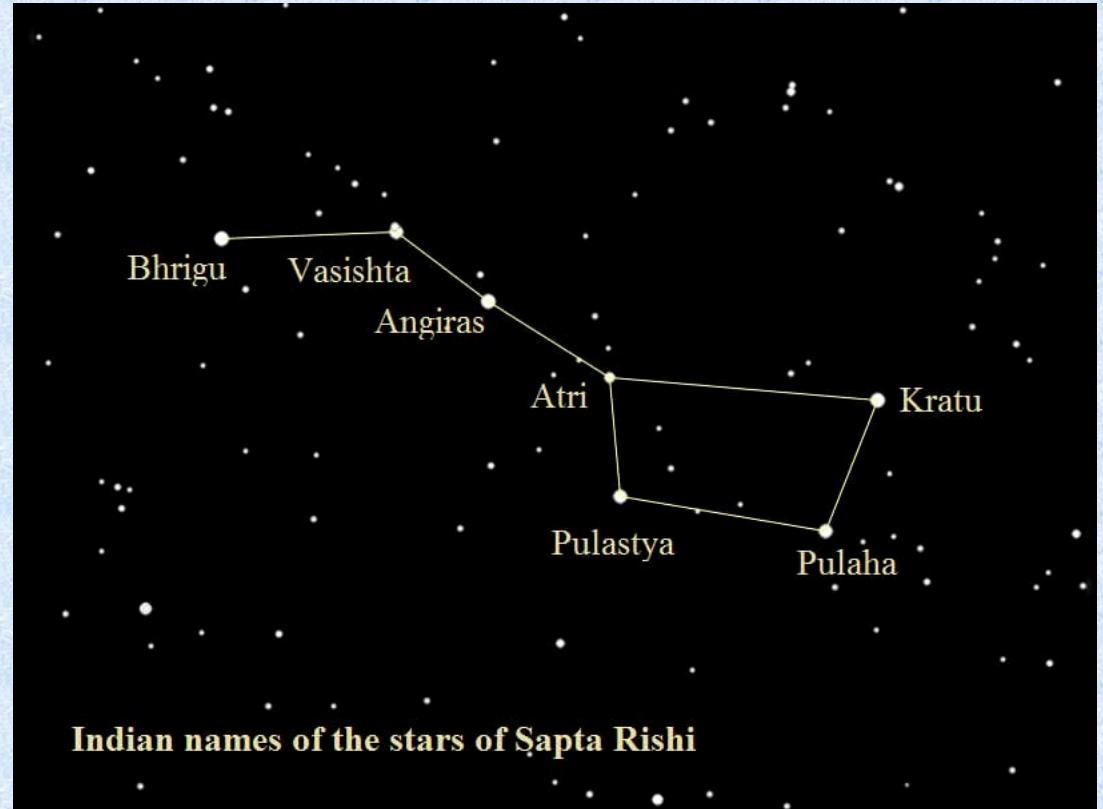
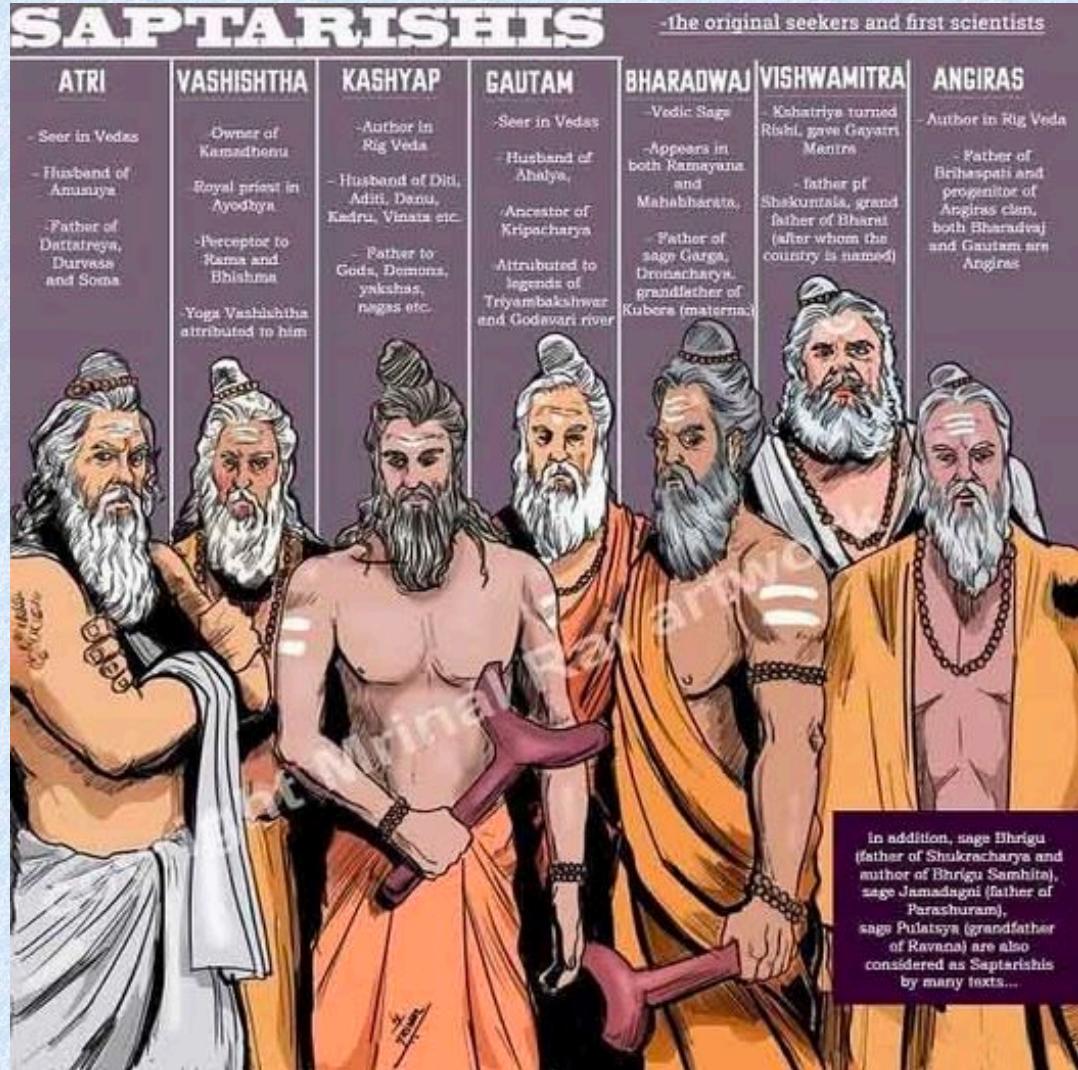

वसिष्ठः

सप्त-ऋषयः

SAPTARISHIS

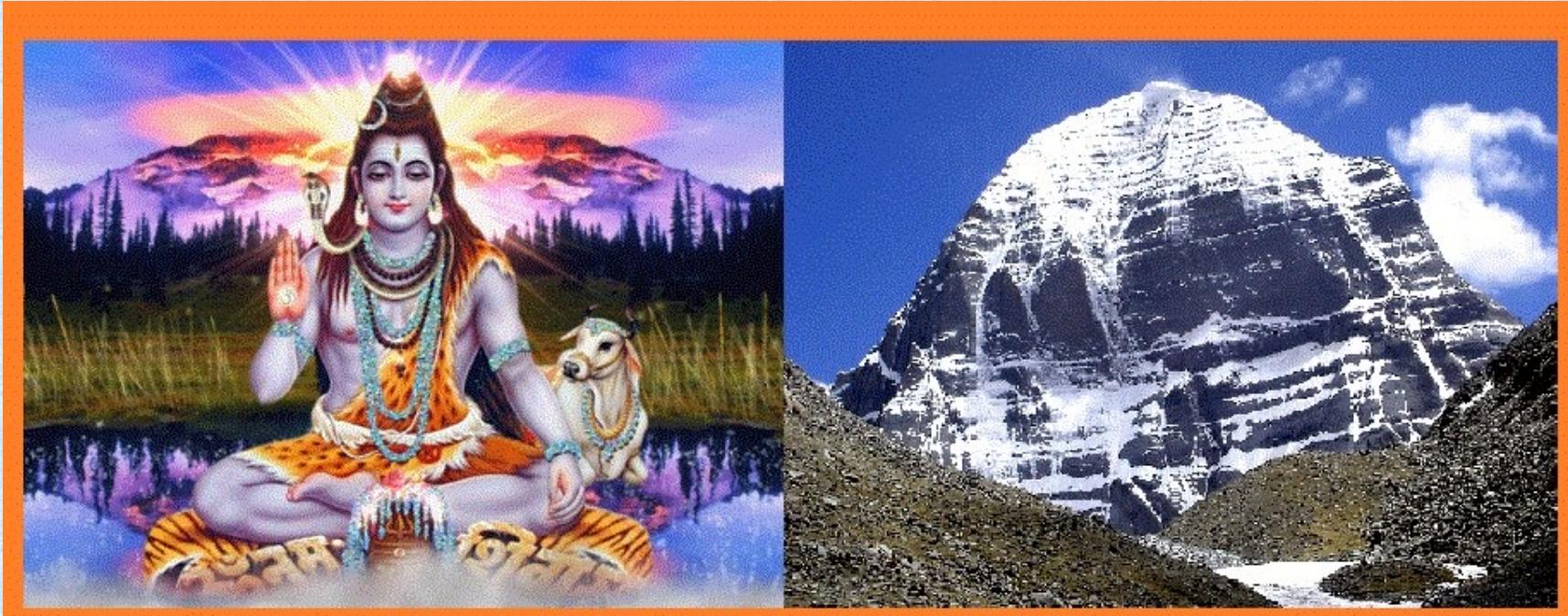
सप्त-समुद्राः

क्षारम्
इक्षुः
सुरा
सूदधोदकम्
क्षीरम्
दधि
मधु

LAVANODA - SALT WATER OCEAN
IKSURA - SUGARCANE JUICE OCEAN
SURODA - LIQUOR OCEAN
GHIRTOADA - GHEE OCEAN
KSIRODA - MILK OCEAN
DADHYODA - CURD OCEAN
SVADUDAKA - SWEET WATER OCEAN

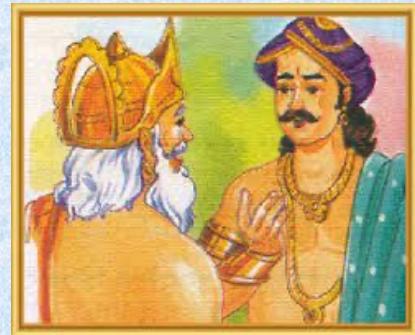
सप्त-कुलपर्वताः

- . सप्त कुलपर्वताः - महेन्द्रः, मलयः, सह्यः, शक्तिमान्, ऋक्षवान्, विन्ध्यः, पारियात्रः ।

सप्त-प्रकृतयः मन्त्री

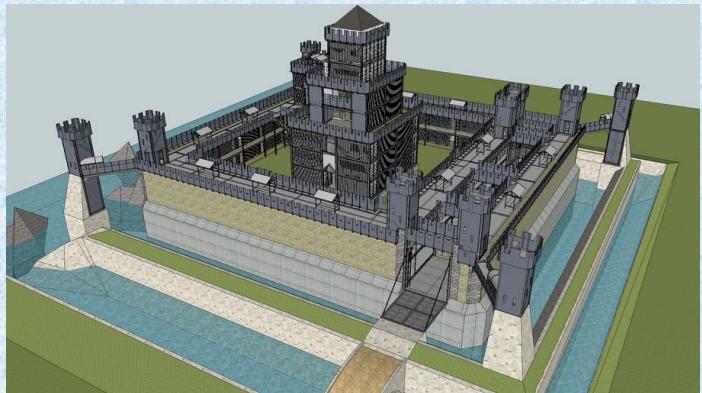
राजा

सुकृत्

कोशः

राष्ट्रम्

दुर्गम्

सेना

१लोकः

Tradition

Sloka to be recited while circumambulating the Peepul tree.

मूलतो ब्रह्मरूपाय मध्यतो विष्णुरूपिणे ।
अग्रतो रुद्ररूपाय वृक्षराजाय ते नमः ॥

I bow to you the king of trees (Aśvattha). There is Brahma at your root, Viṣṇu in the middle(stem) and Rudra at the tip.

